

Земноводні Шацького національного природного парку та їх охорона

Роботу виконано в природному заповіднику “Розточчя”

У межах Шацького національного природного парку трапляється 12 видів земноводних. Найпоширенішою є сіра ропуха (*Bufo bufo*). Наведено екологічний опис восьми видів.

Ключові слова: фауна, земноводні, поширення, біотопи.

Горбань Л. И. Земноводные Шацкого национального природного парка и их охрана. На территории Шацкого национального природного парка встречаются 12 видов земноводных. Наиболее распространена жаба серая (*Bufo bufo*). Приведено экологическое описание восьми видов.

Ключевые слова: фауна, земноводные, распространение, биотопы.

Horban L. I. Amphibians and Their Protection in Shatsk National Nature Reserve. There are 12 species of amphibians in Shatsk National Nature Reserve. The most widely-distributed is a grey toad (*Bufo bufo*). The ecological description of 8 species is given in this work.

Key words: fauna, amphibians, distribution, biotypes.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фауна земноводних Шацького національного парку досліджувалася нами протягом 1985–2008 років на торфових болотах, озерних комплексах, у лісгосподарських та сільськогосподарських угіддях. Головним завданням польових досліджень була оцінка видового складу, чисельності, біотопного розподілу, екологічних особливостей амфібій регіону Шацького поозер'я. Крім наших досліджень, науковий аналіз фауни амфібій і рептилій цієї території проводився протягом ХХ століття [1–10].

Матеріали і методи. Обліки чисельності земноводних та екологічні спостереження проводилися на тимчасових маршрутах, що охоплюють майже всю територію досліджуваного району, а також на п'яти стаціонарних площадках. Чисельність земноводних обліковували як тотально (виловлювалися та рахувалися абсолютно всі особини в невеликих водоймах), так і відносними методами, які є загально визнаними [8; 11–16]. Окремі види характеризували кількісно, використовуючи принцип бальної оцінки: численний вид – наявність понад 10 екземплярів на 10 кв. м площі або на 1 км маршруту, звичайний вид – наявність за тих самих умов від одного до 10 екземплярів, рідкісний або нечисленний вид – менше однієї особини на відповідну ділянку площі або маршруту. Під час спостереження відзначалися екологічні особливості біотопу, погодні й температурні умови, особливості поведінки амфібій. У своїй роботі ми робимо короткий огляд результатів досліджень, які передусім стосуються регіонально рідкісних земноводних.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На території Шацького національного парку виявлено 12 видів амфібій: *Triturus vulgaris*, *Triturus cristatus*, *Bombina bombina*, *Pelobates fuscus*, *Rana lessonae*, *Rana ridibunda*, *Rana arvalis*, *Rana temporaria*, *Bufo bufo*, *Bufo viridis*, *Bufo calamita*, *Hyla arborea*. Серед цих наземних тварин найбільш рідкісними зареєстровані: тритон гребінчастий *Triturus cristatus*, якого ми пропонуємо занести у нове видання Червоної книги України, ропуха зелена *Bufo viridis*, що мешкає на північній границі свого ареалу. Ропуха очеретяна *Bufo calamita* виявлена переважно біля берегів озер до яких примикають пасовища або сільськогосподарські угіддя. Вона належить до Червоної книги. Загрозою для цього виду є ділянки ґрунтових доріг, що проходять між берегами мілководних озер та пасовищами і полями, через які мандрують як дорослі, так і молоді особини після розмноження в канавах, невеликих водоймах.

У парку зареєстровано два види з ряду Хвостатих (*Caudata*) – тритон звичайний *Triturus vulgaris*, тритон гребінчастий *Triturus cristatus* та 10 видів із ряду Безхвостих (*Anura*): кумка червоночерева *B. bombina*, часничниця звичайна *Pelobates fuscus*, квакша *Hyla arborea*, жаба гостроморда *Rana arvalis*, жаба ставкова *Rana lessonae*, жаба трав'яна *Rana temporaria*, жаба озерна *Rana ridibunda*, а також усі три види ропух, що трапляються у фауні країни. Найпоширенішою є сіра ропуха *Bufo bufo*, що найкраще адаптувалася до антропогенного ландшафту. До значно поширених видів земноводних Шацького національного парку належать *Bufo bufo*, *Rana arvalis*, *Rana temporaria*, *Rana esculenta* комплекс, *Rana lessonae*, *Triturus vulgaris*.

Тритон звичайний *Triturus vulgaris* – значно поширений вид серед тритонів Шацького національного парку, однак його чисельність залишається невисокою. Значну конкуренцію *Triturus vulgaris* створює найбільший серед тритонів регіону – гребінчастий *Triturus cristatus*. Звичайний тритон залишається у водоймах парку переважно до кінця травня – першої половини червня. Далі цей вид більше спостерігається біля берегів водойм, на узліссях та неглибоко в лісових масивах. Як правило, звичайний тритон охоче оселяється в екотонах поруч із невеликими тимчасовими або частково постійними ровами чи кар'єрами. В озерах цей вид нечисленний, бо тут має високу кількість ворогів серед риб та птахів. Місцеві угруповання в найкращому стані зберігаються на торфових болотах, що межують із ділянками листяних лісів, а також у заболочених ольсах.

Тритон гребінчастий *Triturus cristatus* у Шацькому національному парку – звичайний вид. Поширений у всіх типах водойм – від дрібних калюж, меліоративних каналів до глибоких ставків та озер, у долинах. Максимальна чисельність – до 2–3 особин на 10 м кв. площі водойми. У роду *Triturus* гребінчастий тритон найбільш прив'язаний до водяного середовища і перебуває у водоймах усе літо. Деякою загрозою для цього виду є зростання рекреаційного навантаження, особливо потенційне забруднення незначних водойм та берегів боліт у долинах та літоральній частині озер національного парку.

Кумка червоночерева *Bombina bombina* – звичайний вид, спорадично трапляється у водоймах усіх типів. Віддає перевагу водоймам із розвинутою водяною рослинністю. Проте не утворює великих скупчень в озерах, а тільки у водоймах антропогенного походження. Максимальна чисельність – 50–60 особин на 10 м кв. площі водойми. У засушливі роки частково мігрує протягом усього весняно-літнього сезону, змінюючи дрібні калюжі в міру їхнього висихання. Але зазвичай цей вид намагається заселяти невеликі, але глибокі рови, що не пересихають протягом усього літа. Найбільша чисельність та щільність встановлена біля берегів оз. Люцимер поблизу східних околиць смт Шацьк, а також біля с. Мельники.

Часничниця звичайна *Pelobates fuscus* – пов'язана переважно із сільськогосподарськими угіддями та узліссями. Чисельність виду в різні роки помітно коливається. Ці амфібії ведуть прихований спосіб життя і активні лише вночі. У двох випадках нам вдалося виявити часничницю у лісових кварталах, але зазвичай біля рекреаційних пунктів і недалеко від доріг, якими вони могли мігрувати у гліб лісу на 100–200 м для пошуку більш сприятливих біотопів. Часто часничниця у червні мігрували завдяки неглибоким, частково пересохлим меліоративним каналам уздовж узлісь до сільськогосподарських територій. Для збереження цього виду необхідні спеціальні заходи щодо покращення екологічної освіти серед місцевого населення.

Квакша звичайна *Hyla arborea* – порівняно звичайний вид для всієї території Шацького національного парку. Трапляється посеред усіх типів лісу, надаючи перевагу екотонам. Розмножується в глибоких водоймах із багатою водною рослинністю та зарослими чагарником берегами. Максимальна чисельність – 17–25 особин на 1 км маршруту вздовж листяних узлісь. Найвища чисельність у агроландшафтах із пониженими заболоченими ділянками та чагарниками, особливо біля границь торфових боліт.

Ропуха зелена *Bufo viridis* – один з найбільш рідкісних видів, бо на території парку практично проходить межа поширення, а тому і щільність виду дуже низька. Для розмноження скупчується по декілька особин у невеликих стоячих водоймах (ставки, канави, ями, великі калюжі тощо), серед відкритих вологих лук. Виявляли її не кожного року на луках біля озер Світязь та Пулемецьке.

Ропуха очеретяна *Bufo calamita* – занесена до Червоної книги України, але на території Шацького національного парку, очевидно, це одна з найбільших популяцій у країні. Ці земноводні в значній кількості розмножуються на мілководдях озер Світязь, Люцимер, Луки, Перемут, Пулемецьке. Більшу частину весняно-літнього періоду перебувають на піщаних сільськогосподарських полях, особливо посівах кукурудзи та картоплі. Помітні відносно значні щорічні коливання чисельності, що пов'язано з динамікою річної репродуктивної успішності.

Жаба озерна *Rana redibunda* – звичайний вид, але в останні роки на території парку чисельність виду поступається іншим видам справжніх жаб. До більш численних належить група лісових та трав'яних жаб (*Rana arvalis*, *Rana temporaria*), що розселилися по лісових кварталах та торфових болотах, луках парку. Високою є чисельність у водоймах антропогенного походження (у ставках біля садіб лісництв, у водоймах протипожежного призначення), особливо у буферній зоні національного парку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, на території парку виявлено 12 видів амфібій. Найпоширенішими є сіра ропуха, жаби гостроморда, трав'яна, ставкова та тритон звичайний.

Література

1. Горбань Л. І. Зоогеографічні дослідження земноводних на заході України // Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки: Матеріали Міжнар. конф. до 120-річчя географії у Львівському університеті.– Л., 2003.– С. 317–319.
2. Горбань І. М., Горбань Л. І. Біорізноманіття земноводних та птахів в екосистемах Західного Полісся // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки: Матеріали Другої міжнар. наук. конф., Чернівці, 14–15 черв.– Чернівці, 2003.– С. 53–57.
3. Горбань Л. І. Зоогеографічний аналіз земноводних Заходу України // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр.– 2004.– Вип. 30.– С. 80–86.
4. Горбань Л. І. Інвентаризація земноводних та плазунів на території Шацького та Яворівського національних парків та заповідника “Розточчя” // Матеріали наук. конф. “Сучасні проблеми заповідної справи”, 7–10 верес. 2006 р.; “Фактори загрози біотичному різноманіттю: їх індикація та способи зниження негативної дії”, 21–23 верес. 2007 р.– Л.: Сполом, 2007.– С. 71–73.
5. Кийко А. О., Горбань Л. І., Матейчик В. І. Червонокнижні види хребетних тварин у заповідних екосистемах Волинського Полісся та Розточчя // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку: Матеріали наук. конф., смт Шацьк, 16–18 верес. 2005 р.– Л., 2005.– С. 41–43.
6. Кушнірук В., Щербань М. Значення та охорона земноводних у західних областях України // Про охорону природи Карпат.– Ужгород, 1973.– С. 180–182.
7. Таращук В. І. Фауна України. Земноводні та плазуни. Т. 7.– К.: Вид-во АН УРСР, 1959.– 246 с.
8. Татарінов К. А. Фауна Хребетних Заходу України.– Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 1973.– С. 27–40.
9. Царик Й. В., Горбань І. М., Горбань Л. І. та ін. Різноманіття наземних хребетних тварин Шацького національного природного парку // Шацький національний природний парк: Наук. дослідження, 1994–2004 рр.– Світазь, 2004.– С. 106–109.
10. Червона Книга України / Гол. ред. М. М. Щербак.– К.: Вид-во “Укр. енцикл.”, 1994.– С. 288–291.
11. Arnold E. N., Burton J. A. Pareys Reptilien – und Amphibienfuehrer Europas. Verlag Paul Parey.– Hamburg, 1984.– 270 S.
12. Beinlich B., Gross P., Polivka R. Amphibien im Landkreis Marburg-Biedenkopf. BIOPLAN.– Marburg, 1994.– 104 S.
13. Blab J., Brueggemann P., Sauer H. Tiezwelt in der Zivilisationslandschaft. Tell II: Raumeinbindung und Biotopnutzung bei Reptilien und Amphibien im Drachenfelser Laendchen und Naturschutz, 1991.– 103 S.
14. Blab J., Vogel H. Amphibien und Reptilien erkennen und schuetzen.– 1996.– 160 S.
15. Noellert A.&C. Die Amphibien Europas // Kosmos.– Stuttgart, 1992.– 382 S.
16. Juszcyk W. Plazy i gady krajowe.– Warszawa, 1987.– 390 S.

Статтю подано до редколегії
27.01.2009 р.